

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
FORNMINNESEKSJONEN

Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

Kullgroper på Lomoen

Ytre Odden 244/71
Nord-Fron kommune, Oppland

Jostein Bergstøl

Oslo 2009

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO**

Gårds-/ bruksnavn Ytre Odden	G.nr./ b.nr. 244/71
Kommune Nord-Fron	Fylke Oppland
Saksnavn Reguleringsplan for Lomoen næringsområde Tårud, 244/1, Lo, 246/1, Kongsli søndre ,248/1, Nord-Fron kommune, Oppland	Kulturminnetype Kullgroper
Saksnummer (arkivnr. Kulturhistorisk museum) 05/16180	Tiltakskode/ prosjektkode 760042/211268
Eier/ bruker, adresse	Tiltakshaver Nord-Fron kommune
Tidsrom for utgravning Juni og august 2006	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum UTM sone 33 (EUREF89/WGS84) N: 6839867.6 Ø: 220721.6
ØK-kart CE084-5-4	ØK-koordinater
A-nr. 2006/279	C-nr. C.57186
ID-nr (Askeladden) 89710, 89713, 89714	Negativnr. (Kulturhistorisk museum) Cf.34096
Rapport ved: Jostein Bergstøl	Dato: 06.05.2009
Saksbehandler: Jan Henning Larsen	Prosjektleder: Jostein Bergstøl

SAMMENDRAG

Industriområdet på Lomoen, ved elvemøtet mellom Vinstra og Lågen var opprinnelig regulert gjennom to reguleringsplaner som siden er slått sammen til en. Det ble registrert til sammen 13 groper for kullproduksjon, hvorav fem ble regulert til bevaring, mens de øvrige skulle undersøkes i 1997. Fire stykker ble undersøkt da, mens R11 (id 89710), R12 (id 89713) og R13 (id 89714) har stått igjen og ble undersøkt i 2006. Denne rapporten omhandler disse tre kullgroperne.

To av de tre groperne (R 12 og 13) var firkantede med flat bunnprofil og lå nær hverandre, men dateringene viste at de ikke har vært i bruk samtidig. R11 var rund og mye større. R11 og 13 ble datert til tidlig middelalder, mens R12 viste seg å være fra senmiddelalder.

INNHold

<i>3 KULLGROPER (ID 89710, 89713 OG ID 89714)</i>	2
<i>TÅRUD, 244/1, LO, 246/1, KONGSLI SØNDRE ,248/1,</i>	2
<i>NORD-FRON KOMMUNE, OPPLAND</i>	2
1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	2
2. DELTAGERE, TIDSRØM	2
3. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER	2
3.1 Landskap	2
3.2 Tidligere undersøkelser	2
4. UTGRAVNINGEN	4
4.1 Problemstillinger – prioriteringer	4
4.2 Utgravingsmetode	5
4.3 Utgravningens forløp	5
4.4 De undersøkte gropene	5
R 13, Id 89714	5
R 12, Id 89713	6
R 11, Id 89710	7
5 KONKLUSJON	9
6. LITTERATUR	9
7 VEDLEGG	9
7.1. Funn og prøver	9
Liste over kullprøver og dateringer	9
7.2. Fotoliste CF34096.	9
7.4. Tegninger	10
7.5 Dateringsrapport	13

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UNDERSØKELSE

3 KULLGROPER (ID 89710, 89713 OG ID 89714)

TÅRUD, 244/1, LO, 246/1, KONGSLI SØNDRE ,248/1,

NORD-FRON KOMMUNE, OPPLAND

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Industriområdet på Lomoen, ved elvemøtet mellom Vinstra og Lågen var opprinnelig regulert gjennom to reguleringsplaner som siden er slått sammen til en. Det ble registrert til sammen 13 groper for kullproduksjon, hvorav fem ble regulert til bevaring, mens de øvrige skulle undersøkes i 1997. Fire stykker ble undersøkt da, mens R11 (id 89710), R12 (id 89713) og R13 (id 89714) har stått igjen og ble undersøkt i 2006. Denne rapporten omhandler disse tre kullgropene.

2. DELTAGERE, TIDSROM

Undersøkelsen ble utført av Jostein Bergstøl. De skulle opprinnelig ha skjedd samtidig, men det hastet for tiltakshaver å få klargjort den ene, så R13 (ID89714) ble undersøkt i all hast den 19.06.06 med gravemaskinhjelp fra utbygger Bakken treprodukter. De to resterende ble undersøkt 22.08.06, med gravemaskin fra kommunen.

3. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER

3.1 LANDSKAP

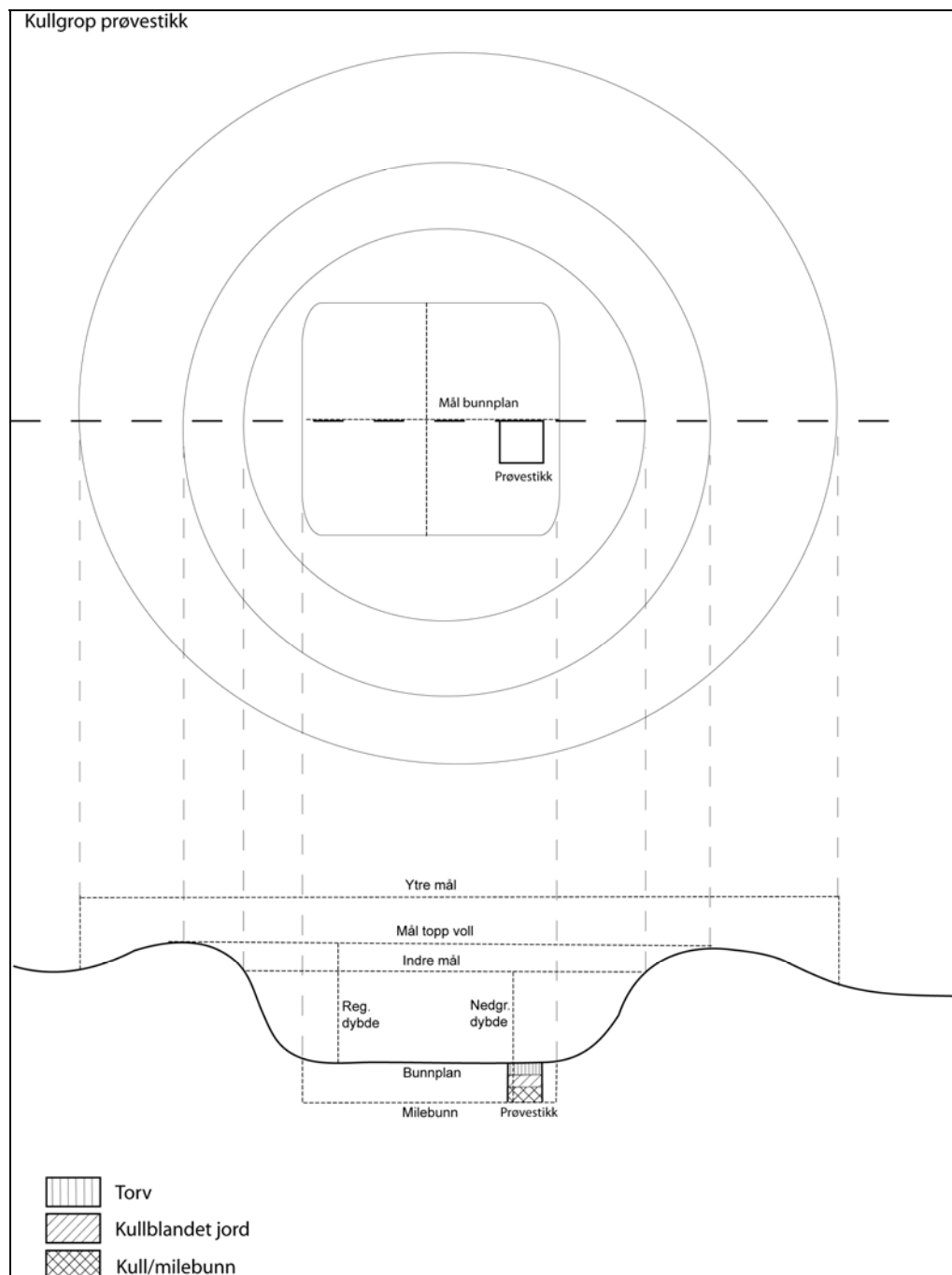
Lokaliteten ligger på vestsiden av Lågen, på høyde med Vinstra sentrum. Her møtes Vinstervassdraget og Lågen, og området utgjør derfor et strategisk knutepunkt. Som navnet Lomoen antyder er det en flat furumo med løse sand- og grusavsetninger som ligger i flere terrasser/nivåer ned mot Lågen. Jordsmonnet er magert. Terrenget stiger markant mot vest. Området er i dag benyttet til industri og jordbruk. De delene som ikke er nedbygd/utnyttet er bevokst med furuskog.

3.2 TIDLIGERE UNDERSØKELSER

Det er tidligere registrert og undersøkt flere kullgroper på Lomoen og Rustmoen. I forbindelsene med reguleringsplaner her ble det i 1997, 1999 og 2005 utgravd 14 groper. Av de tidligere undersøkte kullgropene på Rustmoen er i alt 9 datert til middelalder innenfor perioden 1025 – 1410 e.Kr., mens 4 på Lomoen er datert innen perioden 1020-1480. Alle dateringene er gjort på trekull av furu.

Det er registrert mange og varierte kulturminner i Nord-Fron kommune, i alt er det 503 enkeltminner fordelt på 228 arkeologiske lokaliteter i kulturminneregisteret Askeladden. Kulturminner knyttet til utnytting av utmarksressurser, slik som fangstgroper, kullgroper, og jernutvinningsanlegg dominerer, men det finnes også kulturminner som kan knyttes til gårdbosetting og til rituelle eller religiøse sider ved livet slik som gravhauger fra jernalder og helleristninger fra steinalder og bronsealder. De kjente kulturminnene og tidligere løsfunn sprer seg i tid fra steinalder til og med middelalder. På Kongsli søndre, gnr. 248, som ligger sørvest for gården Lo, finnes det for eksempel flere kullgroper og et jernvinneanlegg, og det er registrert to fangsgroper på Kongsli nordre gnr. 247.

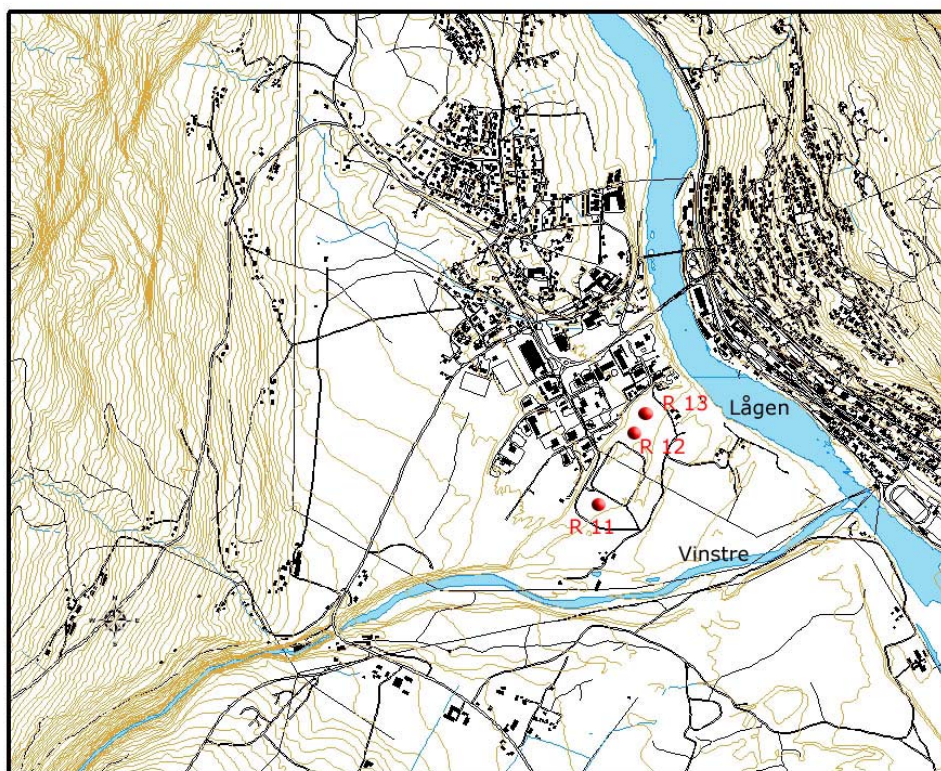
Figur 1: Dokumentasjonsskjema for kullgroper med angivelse av målepunkter.

4. UTGRAVNINGEN

4.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER

Det var gitt dispensasjon for undersøkelse av alle de tre kullgropene. Formålet med undersøkelsen var å datere gropene, samt å studere gropenes form for å kunne bidra til å skille ut regioner med ulike teknologiske tradisjoner. Dette gjøres for å kunne få et så godt bilde som mulig av den forhistoriske jernfremstillingen over hele Sør- og Østlandet, og derigjennom kunne vise utviklingen i produksjonen over tid. Innsamling av denne typen massemateriale gir interessante muligheter for å vurdere produksjon og økonomiske forhold jernalderen og middelalderen. Utmarksbruk i denne perioden er et forskningstema ved Kulturhistorisk museum, og det legges vekt på å samle inn mest mulig enhetlig informasjon om kullgroper.

I tillegg skulle det undersøkes om gropene også kunne ha vært brukt som fangstgroper i en tidligere fase siden dette er et elgrikt område, og det er kjent fangstgroper ikke langt unna.

Figur 2: Kart over området

4.2 UTGRAVINGSMETODE

Gropene ble ryddet og dokumentert med foto og tegning i målestokk 1:50.

4.3 UTGRAVNINGENS FORLØP

Området rundt gropene R 12 og 13 var avskoget for flere år siden, og til dels ganske omrotet. R 11 lå i furuskog. R13 ble undersøkt først, den 19.06. for ikke å hindre tiltakshavers utbyggingsplaner. Det ble ryddet bort relativt mye kvist og greiner fra avskogingen som hadde skjedd noen få år før undersøkelsen. I tillegg var det fylt inn sand i gropa en gang før avskogingen. Det var oppslag av mye kratt og gress.

Figur 3: R 13 (ID89714) før utgravning. Bjørka står i kanten av gropa.

Gropene ble fotografert og tegnet, før de ble snittet med gravemaskin. Det ble også vurdert om det kunne være fangstgropene som var gjenbrukt som kullgropene. Det ble gravd godt under bunnen av kullgropene for å se om det kunne være spor etter eldre nedgravninger. Dette var ikke tilfelle.

4.4 DE UNDERSØKTE GROPER

R 13, ID 89714

Gropa fremsto som tilnærmet rund i formen, med tydelige moderne skader inni. Da den ble snittet viste det seg at kullaget var firkantet. Profilet havnet diagonalt på bunnplanet, så det var ikke mulig å anslå tverrmålet i bunnen av gropa nøyaktig. Ansått til 3x3 meter. Bunnen var tilnærmet flat i profil. Innrasing og sekundære forstyrrelser har gjort at det kan se ut som to faser, men det har etter all sannsynlighet

bare vært en. Gropa ble datert til BP 915 ± 65, kalibrert 1030-1170 e.Kr (T-19028, ett sigma).

Ytre mål: 8,3 x ca 8,3 m
Mål topp voll: 6,2 x 6,3 m
Indre mål: 5,2 x 4,5 m
Bunnplan: 3 x 3 m (anslått)
Dybde 0,6 m
Dybde til bunn kullag: 1,1 m

Figur 4: Bunnplan med markert hjørne i R 13

R 12, ID 89713

Gropa var tydelig oval med antydning til hjørner inni. Vollen var skadet på østsiden. Kullaget var rektangulært. Bunnen var noe ujevn, men tilnærmet flat i profil. Gropa har bare en fase, og viste seg å få en overraskende sen datering, siden den lå relativt nær R 13 og hadde store liketer til denne. BP 555 ± 45, kalibrert 1310-1430 e.Kr (T-19027, ett sigma).

Ytre mål: 7,8 x ca 6,8 m
Mål topp voll: 5,8 x ? m
Indre mål: 5,3 x 3,4 m
Bunnplan: 2,6 x ? m
Dybde 0,8 m
Dybde til bunn kullag: 1,1 m

Figur 5: Profilen i R 12

R 11, ID 89710

Figur 6: R 11 før utgravning. Meget tydelige voller.

Tårud, 244/1, Lo, 246/1, Kongsli søndre ,248/1, Nord-Fron

Gropa var meget stor og oval i formen. På innsiden av vollen så det ut til å være to ”hyller” omtrent på høyde med gammel markoverflate i hver ende i lengderetningen. Det er mulig at disse er forårsaket av rotvelter eller andre erosjonsprosesser etter bruk. Bunnformen viste seg å være rund, med flat bunnprofil og skrå kanter.

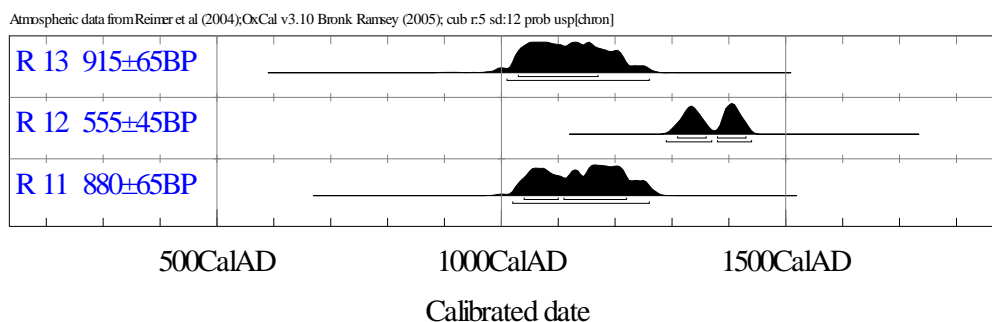
BP 880 ± 65, kalibrert 1040-1220 e.Kr (T-19026, ett sigma).

Ytre mål: 12,0 x ca 10,2 m
Mål topp voll: 8,6 x 7,5 m
Indre mål: 7,0 x 4,7 m
Bunnplan: ca 2,5 i diameter
Dybde 1,3 m
Dybde til bunn kullag: 1,6 m

Figur 7: Bunnformen på R 11 var rund.

Kalibrerte dateringer:

5 KONKLUSJON

To av de tre gropene (R 12 og 13) var firkantede med flat bunnprofil og lå nær hverandre, men dateringene viste at de ikke har vært i bruk samtidig. R11 var rund og mye større. R11 og 13 ble datert til tidlig middelalder, mens R12 viste seg å være fra senmiddelalder. Det er påfallende at de like gropene får så pass avvikende dateringer. Det er en liten mulighet for at prøvene fra R11 og 12 kan ha blitt forbyttet under preparering, vedartsbestemmelse eller laboratoriebehandling, men det kan ikke vites sikkert. Dateringene faller for øvrig sammen med tidligere undersøkelser i området (Os 1998).

6. LITTERATUR

Os, Kristin 1998: *Rapport fra Arkeologisk undersøkelse av syv kullgroper og to fangstgroper på Rustmoen industriområde, Nord-Fron kommune*. Top. ark.

7 VEDLEGG

7.1. FUNN OG PRØVER

LISTE OVER KULLPRØVER OG DATERINGER

Kontekst	C-nr.	NTNU Lab.nr.	Dat. Ukal.	Tre-slag	Vekt datert	Kalibrert 1 sigma
Kullag R11	57186	T-19026	880±65	Furu	6 g	1040-1220
Kullag R12	57186	T-19027	555±45	Furu	3,4 g	1310-1430
Kullag R13	57186	T-19028	915±65	Furu	6 g	1030-1170

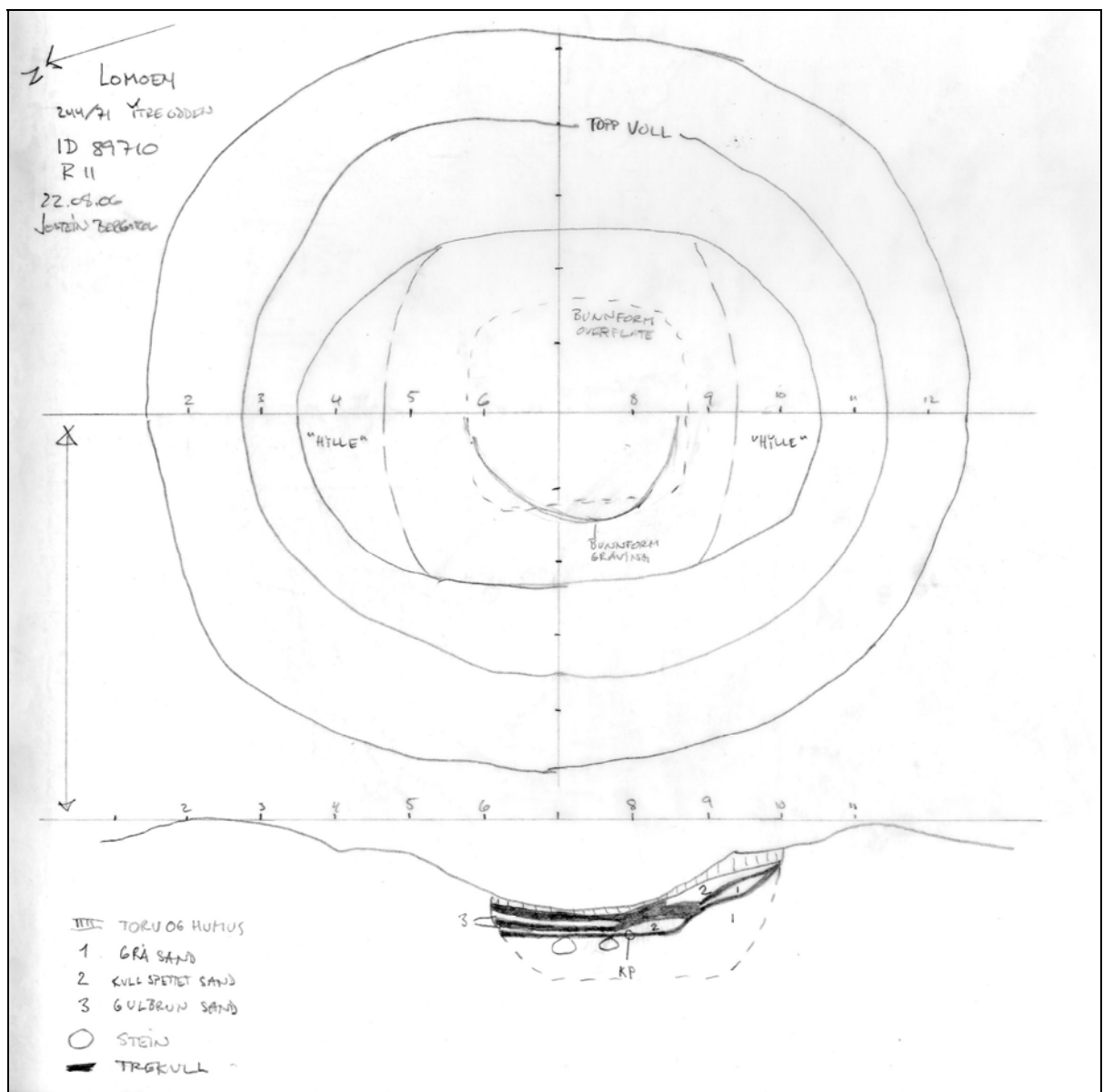
7.2. FOTOLISTE CF34096.

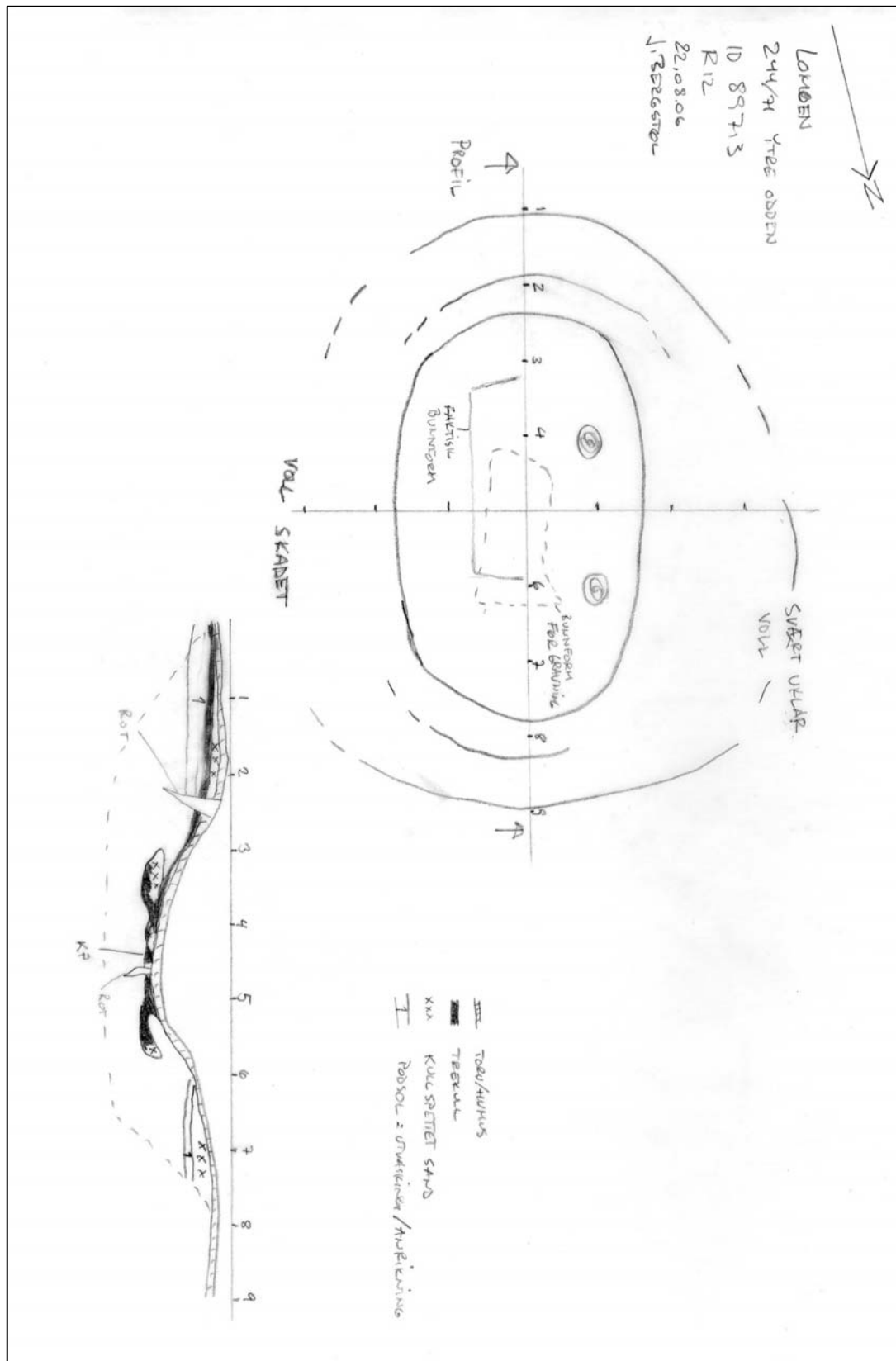
Filnavn	Motivbeskrivelse
Cf34096_01.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, oversikt, mot V
Cf34096_02.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, oversikt, mot V
Cf34096_03.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, oversikt, mot V
Cf34096_04.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, oversikt, mot SV
Cf34096_05.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, plan bunnform, mot V
Cf34096_06.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, bunnplan, mot V
Cf34096_07.JPG	R13 (ID89714) kullgrop, profil, mot S
Cf34096_08.JPG	R12 (ID89713) kullgrop, oversikt, mot N
Cf34096_09.JPG	R12 (ID89713) kullgrop, oversikt, mot Ø
Cf34096_10.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, oversikt, mot S
Cf34096_11.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, oversikt, mot S
Cf34096_12.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, oversikt, mot SV
Cf34096_13.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, oversikt, mot S. Voll i V
Cf34096_14.JPG	R12 (ID89713) kullgrop, bunnplan, mot N
Cf34096_15.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, Bunnplan mot Ø
Cf34096_16.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, Bunnplan mot SØ

Cf34096_17.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, Graving med gravemaskin
Cf34096_18.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, profil mot S
Cf34096_19.JPG	R11 (ID89710) kullgrop, profil mot S
Cf34096_20.JPG	R12 (ID89713) kullgrop, profil mot V
Cf34096_21.JPG	R12 (ID89713) kullgrop, profil mot V
Cf34096_22.JPG	R12 (ID89713) profil, mot V

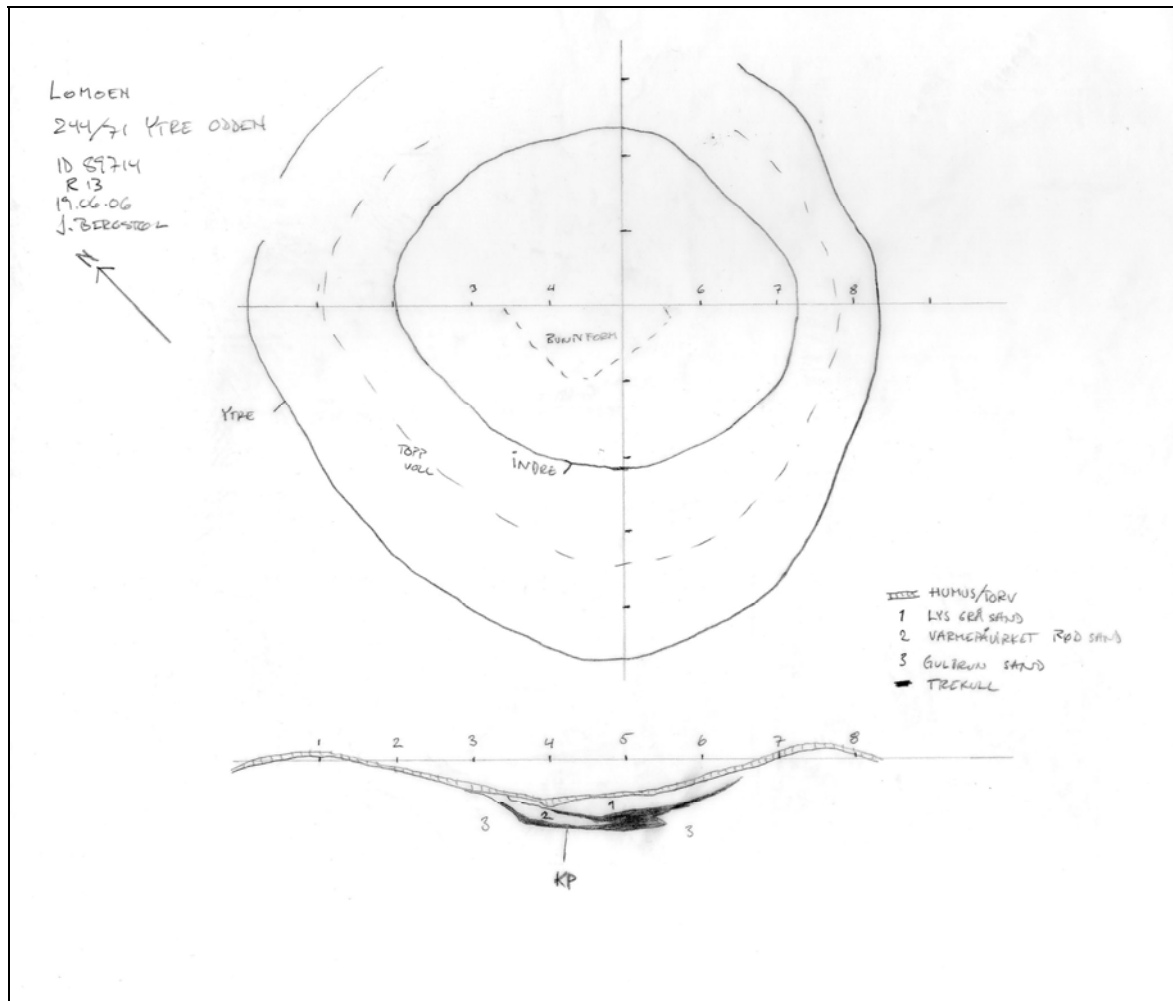
7.4. TEGNINGER

ID 89710/R11

ID 89714/R13

7.5 DATERINGSRAPPORT

LABORATORIET FOR RADIOLOGISK DATERING

Adr.: NTNU – Gløshaugen, Sem Sælandsv. 5, 7491 Trondheim
Telefon 73593310 Telefaks 73593383

DATERINGSRAPPORT

Oppdragsgiver: Bergstøl, Jostein
KHM/Formminneseksjonen/UiO
Postboks 6762 St. Olavsplass, 0130 Oslo

DF-4058

Lab. ref.	Oppdragsgivers ref.	Materiale	Datert del	¹⁴ C alder før nåtid	Kalibrert alder	δ ¹³ C ‰
T-19026	R11, KP1, Lomoen, Tårud Lo, Kongsli søndre Nord-Fron, Oppland	Trekull Furu	6.0 g	880 ± 65	AD1045-1230	-26.1*
T-19027	R12, Lomoen, Tårud Lo, Kongsli søndre Nord-Fron, Oppland	Trekull Furu	3.4 g	555 ± 45	AD1325-1425	-26.1*
T-19028	R13, KP1, Lomoen, Tårud Lo, Kongsli søndre Nord-Fron, Oppland	Trekull Furu	6.0 g	915 ± 65	AD1030-1220	-26.1*

Dato: 27 JUN 2007

Laboratoriet for Radiologisk Datering

Fred H. Skogseth

Steinar Guliksen